

O ABORDARE A CONCEPTULUI DE COMPETITIVITATE NAȚIONALĂ

drd. Adina CRISTE*
Elena Ana MOȘNEANU**
Alina Georgeta GLOD***

Rezumat

Deși se utilizează frecvent, competitivitatea națională este încă o noțiune ambiguă, în sensul că nu există nici o definiție unanim acceptată în literatura de specialitate, ci numeroase abordări. În acest articol vom încerca să contribuim la clarificarea conceptului de competitivitate, formulând un set de caracteristici care stau la baza acestuia.

Abstract

Although it is frequently used, national competitiveness is still an ambiguous concept in the economic literature, because of numerous approaches and ways of defining it. In this article, we try to contribute to the clarification of the concept of competitiveness, formulating a set of characteristics which constitute the foundation of it.

Cuvinte cheie: competitivitat, productivitate, integrare UE.

Cod JEL: F15, F41, I38, O47, O57.

* Cercetător științific, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu", ACADEMIA ROMÂNĂ.

** Cercetător științific, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu", ACADEMIA ROMÂNĂ.

*** Cercetător științific, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu", ACADEMIA ROMÂNĂ.

Competitivitatea continuă să fie o noțiune ambiguă în literatura de specialitate, pe de o parte din cauza numeroaselor modalități de definire și măsurare a ei, iar pe de altă parte din cauza unei insuficiente fundamentări teoretice, fiind preluată din mediul de afaceri și manifestând un pregnant caracter aplicativ. De-a lungul timpului, caracterul practic al competitivității s-a conturat prin încercarea de măsurare și evaluare a ei și mai puțin de definire, fapt ce a permis existența unei multitudini de viziuni asupra competitivității și chiar o confundare cu alte concepte economice (ex. creștere economică, situație economică, performanța comerțului exterior, eficiență, avantaj competitiv etc.).

Literatura de profil surprinde trei niveluri de abordare a competitivității:

- nivelul macro, descriind competitivitatea națională;
- nivelul micro, incluzând aici și o viziune dinamică a procesului competițional;
- abordarea comercială, preponderentă în analize, datorită disponibilității statisticii comerciale internaționale.

La nivel macro, competitivitatea economică e analizată la nivel de țară și descrie „capacitatea economică a unei națiuni de a produce o îmbunătățire rapidă și susținută a condițiilor de viață” (Global Competitiveness Report, 1996), viziune a Forumului Economic Mondial (World Economic Forum) împărtășită și de Comisia Europeană (2000-2004), care o descrie ca pe „capacitatea unei economii de a asigura populației un înalt nivel de trai și un grad de ocupare, pe baze sustenabile”¹. Astfel, în acest articol, ne vom referi doar la abordarea macro asupra competitivității, încercând să identificăm o serie de caracteristici ale competitivității pentru a facilita definirea conceptului într-o manieră personală.

Competitivitatea unei națiuni reprezintă capacitatea unei națiuni de a crea și menține, prin politici adecvate, un mediu care să susțină producția cu valoare adăugată mare la nivelul întreprinderilor sale, în vederea obținerii sau păstrării unei poziții dominante pe piețele internaționale.

¹Wziątek-Kubiak, A., *On Essence and Measurement of Changes in Competitiveness of the Accession Countries. Critical Review of Literature, Studies & Analyses No. 321, CASE – Center for Social and Economic Research, Varșovia, Polonia, martie 2006.*

Națiunea este cea care poate susține sau nu un mediu prielnic pentru activitatea firmelor, iar firmele sunt cele care creează valoare și oferă națiunii puterea de a face față competiției interne și internaționale. Potrivit lui Paul Krugman, oamenii de afaceri și politicienii vorbesc tot timpul despre competitivitate, dar „adevărații economiști nu vorbesc niciodată despre competitivitate”. Aceeași viziune e împărtășită de Fagerberg (1996), care afirmă că competitivitatea „nu este un concept inventat de teoreticieni, ci de practicienii implicați în crearea de politici”. Obiecția lui Krugman nu a fost formulată în raport cu utilizarea termenului de către companii care luptă cu competitorii lor, ci de către națiuni care, după opinia sa, nu se confruntă cu un joc de sumă nulă: pe piața internațională, când două țări concurează din punct de vedere comercial, ambele câștigă². Totuși, așa cum firmele depun un efort considerabil pentru a rămâne competitive (reducându-și sau mărindu-și dimensiunile prin fuziuni și achiziții sau efectuând investiții considerabile pentru a pătrunde pe o nouă piață etc.), și țările, prin guvernele lor, depun efort, prin politicile publice, cu scopul de a crește performanța lor economică și de a se afirma din punct de vedere comercial pe plan internațional. Capacitatea sau incapacitatea unei țări de a-și folosi calitățile în plan politic, economic și social o poate face mai mult sau mai puțin performantă în raport cu alte state și, prin urmare, mai mult sau mai puțin competitivă.

Astfel, putem afirma că „*competitivitatea este un atribut al competiției*” interne și internaționale, care oferă pieței, printr-o mai mare eficiență și eficacitate a firmelor, avantajul unor reduceri de prețuri, o calitate mai bună și o paletă mai largă a alegerilor pentru consumatori, dar și avantajul satisfacției cetățenilor prin politici publice mai eficiente comparativ cu alte țări. Referindu-ne la o națiune, putem spune că, din punct de vedere al localizării activității economice, se manifestă două tipuri de competitivități: *una internă* și *una externă*. Competitivitatea internă, locală, descrie nu numai capacitatea firmelor naționale de a excela în termeni de producție, productivitate, cost unitar al muncii etc., ci și de a face față competiției externe a unor firme din terțe state – manifestată pe piața națională, iar cea externă reprezintă, în principal, performanța comerțului

² Sursa :

<http://www.economist.com/research/Economics/searchActionTerms.cfm?query=productivity>

exterior (adică abordarea comercială clasică). Cele două competitivități – internă și externă - ot fi complementare, strategiile de politici naționale trebuind să se axeze pe ambele planuri. În genere, abordările teoretice la nivel macroeconomic, microeconomic și comercial ignoră existența competitivității interne, iar analiza sectorului non-tradables (NT)³ este omisă sau marginalizată în favoarea productivității industriei și a competitivității exporturilor.

În concepția europeană,⁴ competitivitatea se traduce prin capacitatea unei economii de a susține rate ridicate de creștere a productivității. Începând cu Strategia de la Lisabona, stabilită pentru a face din Europa cea mai competitivă și dinamică economie a lumii, competitivitatea a devenit una dintre prioritățile politice ale Uniunii Europene. Necesitatea realizării unei industrii europene competitive și a unei piețe competitive, în general, provine din dorința îndeplinirii obiectivelor economico-sociale, de mediu și a asigurării unui nivel al bunăstării sociale, în creștere. Nevoia de adaptare a economiei europene la modificările structurale, redistribuirea de resurse și locuri de muncă către noi sectoare industriale, relocalizarea activității industriale către economiile emergente și riscul procesului de dezindustrializare pot fi rezolvate printr-o promovare a competitivității la nivelul Uniunii Europene. Competitivitatea în viziunea Uniunii Europene înseamnă a excela în termeni de cercetare și inovare, tehnologii ale informației și comunicațiilor, spirit întreprinzător, competiție, educație și training, și depinde de capacitatea, perspectivele și „comportamentul“ ramurilor de activitate economică ale țărilor europene de a realiza ajustări structurale în direcția obținerii performanțelor în domeniile respective.

Potrivit Raportului 2006/2007 al World Economic Forum (WEF), care analizează competitivitatea națiunilor prin doi indici (*Growth Competitiveness Index* – GCI și *Micro/Business Competitiveness*

³ Sectorul non-tradables nu este unul riguros structurat, având în vedere faptul că bunurile naționale neexternabile (cu consum „pe loc“), nu sunt clasificate în grupe bine definite. Ca atare, deseori este neglijat. Însă, competitivitatea internă se poate manifesta și în acest domeniu prin prestarea unor servicii către nerezidenți (de exemplu, turiști străini), apreciate de aceștia (servicii sau produse cu caracter local, specific).

⁴ http://europa.eu/scadplus/glossary/competitiveness_en.htm

Index – M/BCI), au fost identificate trei stadii în care se află țările, și anume⁵:

Stadiul I: Competitivitatea determinată de factori de producție – *factor-driven* (forță de muncă necalificată sau slab calificată; resurse naturale). Economia este competitivă în special datorită prețurilor mai mici (avantaj comparativ), iar produsele sunt mai puțin complexe, cu valoare adăugată scăzută și intensive în muncă. Tehnologia este asimilată în special prin importuri și investiții străine directe. Totodată, se presupune prezența unor condiții necesare, esențiale (instituții, infrastructură, macroeconomie, sănătate și educație primară). În acest prim stadiu, competitivitatea se afirmă prin identificarea acelor factori care să-i asigure o eficiență normativă, cantitativă, oferindu-i o bază de plecare pentru dezvoltări ulterioare.

Stadiul II: Competitivitatea determinată de factori de eficiență pe baza investițiilor – *efficiency-driven* (producție mai eficientă, produse de calitate superioară). Condițiile competitivității țin de educație superioară și pregătire continuă, precum și de capacitatea de a obține beneficii din tehnologiile existente și accesul la noi tehnologii (prin licențiere, parteneriate de afaceri și investiții străine directe).

Stadiul III: Competitivitatea bazată pe inovare – *innovation-driven* (produse noi, obținute din inovare, procese de producție complexe). Această competitivitate se obține prin dezvoltarea și vânzarea de noi tehnologii și produse inovatoare. Pentru a putea trece la acest stadiu ar trebui identificați acei factori care contribuie la îmbunătățirea tehnologiilor existente și la asimilarea de noi tehnologii și cunoștințe din exteriorul țării, precum și la îmbunătățirea interacțiunii dintre diferite instituții din economia națională (instituțiile de învățământ superior, instituturile de cercetare-dezvoltare și politicile guvernamentale, sectorul privat, ONG-uri). Asigurarea unor asemenea premise ar trebui să genereze procese de inovare și

⁵ *World Economic Forum (conform Global Competitiveness Report 2006-2007) calculează trei subindici ai competitivității: a) cerințele fundamentale ale competitivității (economia bazată pe factori productivi), cu patru piloni (instituțiile, infrastructura, macroeconomia, învățământ primar și sănătate); b) elemente de creștere a eficienței (economia bazată pe eficiență), cu trei piloni (învățământ superior și formare profesională, eficiența piețelor, disponibilitate tehnologică); c) elemente de inovare și complexitate (economia bazată pe inovare), având doi piloni (complexitatea activității și inovare).*

creație care să poată fi transferate în procesul productiv pentru a obține produse sau tehnologii noi care să sporească avantajul competitiv al firmelor autohtone.

Fiecare țară își stabilește prioritățile în funcție de ceea ce poate cel mai mult contribui la sporirea competitivității și a productivității în stadiul în care se află. A pune pe primul plan activități/elemente neconforme cu condițiile economice ale țării poate însemna pe de o parte un eșec în privința atingerii obiectivului propus (sporirea competitivității), iar pe de altă parte o risipă de resurse. Evident, există o logică a succesiunii acestor stadii, precum și o logică a legăturilor dintre condițiile competitivității. Ceea ce trebuie să fie prezentă în toate cazurile și în toate stadiile este menținerea macrostabilității economice. O infrastructură adecvată, care să servească activității economice, este esențială, așa cum esențiale sunt și un nivel primar al educației și o stare bună de sănătate, ca elemente de sprijin pentru celelalte stadii de competitivitate, un punct de plecare spre acestea. Deși se avansează permanent ideea priorității care trebuie acordată inovării, numai țările aflate în stadiul III pot conta în mod esențial pe inovare și pe sofisticarea modului în care se organizează afacerile ca factori principali de competitivitate, deoarece au epuizat deja beneficiul celorlalți factori. O asemenea abordare nu se interpretează în sensul că sporirea competitivității depinde de un singur factor sau că un anumit factor este prezent doar într-un anumit stadiu, ci în sensul modificării ponderii contribuției factorilor în fiecare dintre cele trei stadii. Delimitarea stadiilor nu se face rigid, existând și țări aflate "în tranziție" între stadii, perioadă în care acțiunea unor noi factori începe pe suportul contribuției celor esențiali pentru stadiul din care tocmai sunt pe cale să iasă, și pe sporirea contribuției celor esențiali pentru stadiul următor. Aceasta înseamnă că, și în țările mai puțin dezvoltate, activitatea de inovare nu trebuie să lipsească, dar nu aceasta poate avea cea mai importantă contribuție la sporul de productivitate. În același context, țările dezvoltate, aflate în stadiul III, dacă înregistrează anumite disfuncționalități (deficite bugetare, rigidități ale pieței muncii) suferă o influență negativă asupra creșterii competitivității (de exemplu, rigiditățile pieței muncii în țările Uniunii Europene, deficite bugetare cauzate de nereformarea la timp și în măsură suficientă a modelului social, a sistemului de pensii etc.). La nivelul Uniunii Europene și a țărilor dezvoltate, competitivitatea se află în stadiul III, în timp ce România stagnează în categoria economiilor bazate pe investiții (II),

unde factorii determinanți ai competitivității țin de nivelul competiției interne, de educație, de piața muncii, de piața financiară, de pregătirea tehnologică și de dimensiunile pieței⁶.

Dar pentru a vorbi despre competitivitate și a putea plasa națiunile într-un anumit stadiu sau într-o anumită ierarhie ar trebui să definim mai întâi trăsăturile sau atributele fundamentale pe care ar trebui să le aibă acest concept. Astfel competitivitatea este sau ar trebui să fie:

- **un concept care descrie capacitatea de a face față concurenței sau competiției pe piață prin creșterea eficienței, randamentului**, deoarece vine în sprijinul conceptului de productivitate⁷, **dar și a eficacității** subiecților competitivității (eficacitate relevantă pentru toate cele 3 abordări ale competitivității);

- **relativă**, nu absolută, deoarece are întotdeauna un reper (fie geografic, fie o activitate economică etc.) la care se raportează permanent și care o face comparabilă la nivelul mai multor țări, referindu-se la avantajul deținut de o națiune față de alta în privința unuia sau mai multor macro-indicatori;

- **sustenabilă**, competitivitatea unei țări referindu-se la capacitatea acesteia de a susține, prin intermediul pârghiilor economice, sociale și politice, pe de o parte, crearea de valoare, care să contribuie la creșterea nivelului de dezvoltare și, implicit, a nivelului de trai, iar pe de altă parte menținerea sau obținerea poziției dominante pe piața internațională;

⁶ În Raportul Competitivității Globale 2007-2008, România se află pe locul 74 din 131 de țări, în scădere un loc față de poziția 73 din raportul trecut. Dintre țările UE, România se află pe locul 26 din 27, devansând doar Bulgaria iar pe capitole, România a înregistrat totuși ușoare progrese în ce privește eficiența pieței muncii și gradul de sofisticare al pieței financiare. Sursă: Grupul de Economie Aplicată, Comunicat de presă din 31 octombrie 2007, România stagnează în Raportul Competitivității Globale 2007-2008.

⁷ Productivitatea definește raportul dintre un „output” (venituri sau PIB sau alte componente ale PIB) pe unitate de „input” (muncă sau capital, adică factori de producție). Dacă prin competitivitate se înțelege mai degrabă conceptul de „Revealed Comparative Advantage”, creat de Balassa privind măsurarea specializării, atunci e de precizat că dacă există condiții ciclice ale economiei mondiale care se traduc prin variații ale comerțului internațional și ale specializării acestea nu presupun în mod automat variații ale competitivității producției, adică conceptul de competitivitate poate fi decuplat de cel al productivității.

- **prospectivă**,adică în încercarea de identificare a viitoarele modalități de creștere a economiei într-o viziune sustenabilă, competitivitatea ar trebui să “intuiască” viitoarele căi de reducere a decalajelor dintre națiuni și să accelereze procesele de “catching up” din economiile emergente. Găsirea “nișelor” și “arderea” etapelor de dezvoltare reprezintă provocările la care trebuie să răspundă competitivitatea printr-o abordare calitativă

- **integrabilă și comparabilă**, ceea ce presupune că, deși poate fi analizată pe ramuri ale economiei naționale, pe sectoare, subsectoare sau la nivel de firmă, competitivitatea trebuie să poată să-și păstreze veridicitatea prin încadrarea în contextul macroeconomic național sau mondial;

- **agregată**- competitivitatea trebuie să poată integra suficiente informații și indicatori în vederea obținerii informației necesare și suficiente privind formalizarea conceptului și a utilizării acestuia în analize - adică până la atingerea gradului de relevanță. Însă, indicatorii ce descriu competitivitatea ar trebui să fie obținuți prin mijloace identice , nu o parte prin sondaj statistic (indicatorii calitativi), iar alta prin date statistice oficiale (indicatori cantitativi), deoarece evaluarea nu-și va mai păstra veridicitatea prin agregarea celor două seturi de informații;

- **dinamică** -competitivitatea ar trebui să surprindă modificările de parcurs din economie și să poată orienta decidenții către adoptarea unor politici (măsuri) eficiente pe termen mediu și lung;

- **corectivă**- pe de o parte, „existența” sau lipsa competitivității angajează firmele într-un proces de „selecție naturală” din punct de vedere economic, în care câștigă cel mai bine poziționat în competiție. Același lucru se petrece la nivelul națiunilor, unde se produce „eliminarea” acelor care nu-și utilizează corespunzător resursele și avantajele pe piața. Pe de altă parte, lipsa competitivității dă semnalul existenței unei (unor) disfuncționalități și prin urmare oferă informația necesară pentru corectarea acesteia (acestora);

- **nesubstituibilă nici unei alte noțiuni**, precum convergență reală, nominală și structurală sau a unor elemente componente ale acestora (indicatori precum PIB/locuitor, datoria publică, deficit bugetar etc., care apar atât în analize de convergență cât și în analize de competitivitate).

Conceptul de competitivitate națională nu este unul măsurabil în completitudine sa. Indicatorii convenționali utilizați în măsurarea

competitivității nu surprind toate elementele care descriu pe deplin conceptul și din cauza faptului că el însuși nu este suficient de clar. Astfel, măsurarea competitivității prin factorii utilizați în general pentru acest scop (deschiderea economiei, calitatea infrastructurii, dezvoltarea piețelor financiare, reglementările și rolul bugetului public, calitatea tehnologiei, flexibilitatea pieței muncii, calitate sistemului politic și judiciar, calitatea managementului afacerii etc.) ar trebui să țină cont de caracteristicile fundamentale enumerate anterior și să le poată surprinde pe viitor, fiind necesară o restructurare conceptuală fundamentală.

Bibliografie

1. **Porter, M.**, *Despre concurență*, București, Editura Meteor Press, 2008
2. **Voinea, L. , C., Valentin, Lungu, L., Dumitru, S., Șerb, I.**, *Manual de evaluare a competitivității regionale*, Realizat în cadrul proiectului GOF „Romania - Building Regional Assessment Capacity in Line with the Lisbon Agenda”, Grupul de Economie Aplicată (GEA), București, August 2007.
3. **Wziątek-Kubiak, A.**, *On Essence and Measurement of Changes in Competitiveness of the Accession Countries. Critical Review of Literature*, Studies & Analyses No. 321, CASE – Center for Social and Economic Research, Varșovia, Polonia, martie 2006.
4. **European Commission**, *European competitiveness report 2007, Competitiveness and economic reforms*, publication prepared by Unit B2, Competitiveness and Economic Reforms, DG Enterprise and Industry, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg , 2007.
5. **UniCredit Group**, *New Europe Research Network., Competitiveness Report Romania*, publicat de CEE Research Department, București, 19 martie 2007, <http://www.unicreditgroup.eu>, <http://www.ba-ca.com>
6. **World Economic Forum**, *Global Competitiveness Report 2007-2008*, 2007.
7. <http://www.economist.com/research/Economics/searchActionTerms.cfm?query=productivity>
8. www.europa.eu.int